

Читачу від автора

Хоч як схвально оцінили цю історію читачі, автор не наважився розкрити свою особистість. Він побоюється, що його ім'я може зменшити успіх книги. З досвіду автор знає, що твори іноді засуджують через посередню думку про нього і що його репутація часто додає цінності творам. Тож він залишається в тіні, щоб враження було більш незалежним і справедливим. Утім, якщо ця історія буде такою приємною для публіки, як я сподіваюся, автор усе ж скаже, хто він.

РОЗДІЛ 1

Велич і галантність ніколи не проявлялись у Франції так блискуче, як в останні роки правління Генріха II. Цей король був статний, люб'язний і закоханий. Хоча його пристрась до Діани де Пуатьє, герцогині де Валентинуа, почалася ще двадцять років тому, вона з роками не згасла, і він продовжував промовисто висловлювати їй свою прихильність.

Оскільки він досягав успіху в усьому, це стало однією з його найбільших розваг. Щодня організовували полювання, же-де-пом*, балет, турніри з гри в кільця. Кольори та ініціали мадам де Валентинуа були всюди, і вона сама з'являлась у всіх можливих вбраннях, які тільки могла надягати мадемуазель де Ламарк, її онука, яка на той час готувалася до шлюбу. Присутність королеви виправдовувала її участь у всіх цих діях. Принцеса була вродливою, хоча її молоді роки вже минули. Вона любила велич, розкіш і розваги. Король одружився з нею, коли ще був герцогом Орлеанським. У той час його старший брат, спадкоємець, помер у Турноні. Він був принцом, тож за правом

* Же-де-пом (фр. *jeu de paume*, від *jeu* — гра і *paume* — долоня) — старовинна гра з м'ячем, прообраз тенісу, у якій м'яч перебивали через сітку або мотузку ракетками (спочатку руками, потім битами). — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.

народження та завдяки своїм блискучим здібностям гідно посів місце короля Франциска I, свого батька.

Амбітний характер дозволив королеві отримувати велике задоволення від правління; здавалося, що вона легко сприймала прихильність короля до герцогині де Валентинуа і не відчувала ревнощів. Вона вміла майстерно приховувати почуття, тож складно зрозуміти, що відчувала насправді. З політичних міркувань їй довелось наблизити до себе цю герцогиню, щоб так наблизити до себе й короля. Монарх любив спілкуватись із жінками, навіть із тими, до кого не відчував симпатії. Він не уникав можливості бувати на королівських прийомах, де збиралися найвродливіші й найграційніші особи. На жодному іншому прийомі не було такої кількості вродливих жінок і чоловіків. Здавалося, природа задоволена, що віддала все найкраще найвеличнішим принцесам і принцам. Єлизавета Французька, яка згодом стала королевою Іспанії, вирізнялася дивовижним розумом і тією неперевершеною красою, яка й стала для неї такою фатальною. Марія Стюарт, королева Шотландії, яка щойно вийшла заміж за спадкоємця й отримала титул королеви-дофіни, була досконалою завдяки розуму та зовнішності: вона виховувалася при французькому дворі, убираючи всю його витонченість, а народилася з таким природним чуттям прекрасного, що, незважаючи на свій юний вік, розумілась на цьому краще за будь-кого. Королева, її свекруха, і мадам, сестра короля, також любили поезію, комедію та музику. Король Франциск I любив і розвивав літературу, зокрема поезію. А його син віддавав перевагу активним розвагам, тож при дворі однаково приділяли увагу всьому цьому. Цей двір став красивим і величним завдяки безлічі принців

і великих сеньйорів із надзвичайними талантами. Ті, кого я зараз назву, були прикрасою та об'єктом захоплення.

Короля Наваррського поважали всі завдяки величчю його титулу та гідності, яка вирізняла його з-поміж інших. Він був визначним полководцем, а герцог де Гіз надихав його на битви, коли він змушений був залишати свій генеральський пост і битися пліч-о-пліч із простими солдатами. Також герцог був навдивовижу відважним, зміг досягнути значних успіхів, і жоден великий полководець не міг дивитись на нього без заздрості. Його відвага поєднувалася з іншими важливими талантами: блискучим розумом, шляхетною і щирою душею, а також видатними рисами полководця і державного діяча. Кардинал Лотаринзький, його брат, вирізнявся великими амбіціями, гострим розумом і чудовим красномовством, а також здобув глибокі знання, які використовував для захисту католицької релігії, яка зазнавала утисків. Кавалер де Гіз, якого відтоді в усій Європі називали видатним настоятелем, був улюбленим принцом, статним, розумним, вправним та відважним. Принц де Конде, попри невисокий зріст і не надто гарну зовнішність, мав велику й щедрю душу, а також розум, завдяки якому здавався привабливим навіть найвродливішим жінкам. Герцог де Невер, чиє життя минало у війнах і на високих посадах, попри трохи похилий вік залишався окрасою двору. У нього було троє надзвичайно гарних синів; середульший мав титул принца Клевського і був гідним продовжувачем роду: хоробрий і величний, наділений розважливістю, яка рідко трапляється в юнацькому віці. Віконт де Шартр, який походив зі старовинного роду де Вандом, що цінували й поважали навіть чистокровні принци, вирізнявся і у військовій справі, і в галантності.

Він був красивий, статний, сміливий, щедрий і щирий; усі ці риси яскраво сяяли в ньому. Зрештою, лише його можна було порівняти з герцогом де Немуром, якби хтось узагалі міг собі дозволити його порівнювати. Цей принц і справді був шедевром матінки-природи: за тілобудову, яка дивувала всіх, його вважали найкрасивішим у світі. Те, що вирізняло його з-поміж інших, — це незрівнянна відвага й розум. Зовнішня краса та шляхетні вчинки, притаманні тільки йому, весела вдача, що подобалась як чоловікам, так і жінкам, надзвичайна вправність у всьому, до чого брався, стиль одягу, який усі намагалися наслідувати, проте не могли повторити, і, зрештою, вираз обличчя, завдяки якому всі погляди були прикуті лише до нього, хоч де він з'являвся. Не було жодної придворної дами, яка не стала б популярнішою завдяки його прихильності. Мало хто з тих, до кого він прив'язувався, міг похвалитися, що зумів йому відмовити та встояти проти спокуси. Ба навіть кілька дам, до яких він не виявляв знаків уваги, не встояли й закохались у нього. Він вирізнявся такою ніжністю і галантністю, що не міг залишити поза увагою тих, хто намагався йому сподобатися: саме тому в нього було кілька коханок, але кого він кохав насправді — не знав ніхто. Він часто навідувався до дофіни. Краса принцеси, її ніжність, бажання сподобатися всім та особлива повага, яку вона виявляла до принца, часто змушували вірити, що він прихильний саме до неї. Месьє і мадам де Гіз, чисью племінницею вона була, значно збільшили свій вплив і престиж завдяки її шлюбу; вони прагнули зрівнятися з чистокровними принцями й розділити владу з конетаблем де Монморансі. Король покладався на нього, дозволяв управляти справами й ставився до герцога де Гіза та маршала де Сен-Андре як

до фаворитів. Але ті, кого наближала до його особи або прихильність, або справи, могли зберігати своє становище, тільки підкорившись герцогині де Валентинуа. Вона вже не була ані молодою, ані красивою, проте керувала королем з такою абсолютною владою, що вважалася справжньою володаркою його та держави.

Король завжди любив конетабля і, щойно зійшов на престол, повернув його з вигнання, де він перебував у часи правління Франциска I. Двір був розділений між месьє де Гізом і конетаблем, якого підтримували чистокровні принци. Обидві сторони завжди прагнули здобути прихильність герцогині де Валентинуа. Герцог д'Омаль, брат герцога де Гіза, одружився з однією з її дочок; конетабль прагнув подібного союзу. Він не задовольнився тим, що одружив свого старшого сина з мадам Діаною, дочкою короля та дами де П'ємонт, яка стала черницею одразу після пологів. Цей шлюб мав багато перешкод через обіцянки, які месьє де Монморансі дав мадемуазель де П'єнн, одній із фрейлін королеви. Король терпляче та з надзвичайною добротою впорався з цими непорозуміннями, але конетабль досі не був достатньо впевнений у своїх силах, бо не мав підтримки мадам де Валентинуа і не віддалив її від месьє де Гіза, велич якого починала турбувати герцогиню. Вона перешкождала шлюбу спадкоємця та королеви Шотландії як могла: краса, розум і зрілість цієї молоді королеви, а також вплив, який одержував від цього шлюбу месьє де Гіз, були для неї нестерпними. Та найбільше ненавиділа кардинала Лотаринзького; він говорив з нею різко й навіть з презирством. Вона помітила, що той налагоджує стосунки з королевою. Тому конетаблю і вдалося схилити

її до співпраці й переконати укласти союз, пошлюбивши мадемуазель де Ламарк, її онучку, та месьє д'Анвіля, його другого сина, який згодом, за правління Карла IX, успадкував його посаду. Конетабль не врахував, що може зіткнутися з перешкодами, пов'язаними зі ставленням месьє д'Анвіля до цього шлюбу, як це сталося з месьє де Монморансі. Попри те що причини залишалися невідомими, труднощі були майже однаковими. Месьє д'Анвіль був безтямно закоханий у королеву-дофіну, і, хоча не міг надто розраховувати на взаємність, йому не вдавалося змусити себе взяти шлюбні зобов'язання, які додавали б йому ще більше клопотів. Маршал де Сен-Андре був єдиним при дворі, хто не приєднався до жодної зі сторін. Це один із фаворитів, і його прихильність залежала лише від особистих рис: король був прихильний до нього відтоді, як сам був спадкоємцем; згодом, у віці, коли зазвичай ще не претендують навіть на найменші почесті, призначив його французьким маршалом. Ця прихильність, а також привабливість, витончений смак у сервіруванні столу та виборі меблів, найбільші розкоші, які коли-небудь могли побачити в приватної особи, робили його незрівняним. Щедрість короля покривала ці витрати; він був марнотратний для тих, кого любив. У нього не було якихось видатних здібностей. Проте він любив та розумів війну. Тому успіх був на його боці. І якщо не брати до уваги битву при Сен-Кантені, його правління вирізнялося низкою визначних успіхів. Він здобув перемогу в битві при Ренті. П'ємонт було завойовано, англійців вигнали з Франції, а імператор Карл V побачив кінець свого золотого періоду перед містом Мец, яке він безуспішно тримав у кільці всіма силами імперії

та Іспанії. Проте невдача під Сен-Кантенем зменшила його сподівання на нові завоювання. Зрештою, доля, здавалося, була прихильна до обох королів, тому вони поступово прийшли до миру.

Герцогиня-вдова Лотаринзька почала висувати пропозиції щодо ймовірного миру під час шлюбу спадкоємця; відтоді постійно вели якісь таємні перемовини. Нарешті Серкамп, біля Артуа, було обрано місцем для зустрічі. Кардинал Лотаринзький, конетабль де Монморансі та маршал де Сен-Андре представляли короля; герцог д'Альба та принц Оранзький — Філіпа II. Герцог і герцогиня Лотаринзькі виступали як посередники. Основними пунктами перемовин були: шлюб мадам Єлизавети Французької з доном Карлосом, інфантом Іспанії, і шлюб сестри короля з месьє Савойським.

Король залишався на кордоні й там отримав звістку про смерть Марії, королеви Англії. Він відправив графа де Рандана до Єлизавети, щоб привітати її зі вступом на престол. Вона прийняла його з радістю, адже її права були настільки розмито визначені, що визнання з боку короля стало для неї дуже вигідним. Граф вважав її добре обізнаною в справах французького двору та заслугах тих, хто його оточував. Але передовсім месьє де Рандан визначив, що вона настільки захоплюється герцогом де Немуром, так часто говорить про принца і робить це з таким завзяттям, що, коли повернувся і доповів королю про свою подорож, він сказав, що для месьє де Немура немає нічого неможливого в стосунках з принцесою і він не сумнівається, що вона могла б навіть вийти за нього заміж. Тієї ж ночі король розповів про це принцу. Він доручив месьє де Рандану переповісти всі його розмови